Ann. IV. Num. XXIII.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7½.

Cuncta mittantur ad ARISTIDEM LEONORI *equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem*

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA
Apud GEBETHNER ET WOLF
VARSAVIAE POLONORUM
rakowskie Przedmiescie, 15

IN ANGLIA
Apud BURNS AND OATES
LONDON W.
28, Orchard Street.

IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAE SEPTEMTR.
Apud FRIDERICUM PUSTET
S. Sedis. Apost et S. Rituum Congr. Typogr.
NEW YORK, 52, Barclay Street. CINCINNATI, 436, Main Street.

IN GERMANIA
Apud FRIDERICUM PUSTET
S. Sedis Apost et S. Rituum Congr. Typogr.
RATISBONAE in BAVARIA

IN CANADA
Apud LIBRAIRIE GRANGER FRÈRES
MONTREAL
1699, Rue Notre-Dame.

RERUM INDEX

ROMAE

EX OFFICINA *PACIS*, PH. CUGGIANI

35, Via della Pace

M CMI

Ann. IV. ROMAE, Kal. Decembr. MCMI. Num. XXIII.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS: In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam: Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 ½.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR: ARISTIDES LEONORI, eques. ROMAE - Via Alessandrina, 87.

SOCIIS COMMENTARII "VOX URBIS,,

PRAEMIA CONSTITUTA IN AN. MCMII

COMMENTARIUS noster, cui ab exordio propositum fuit, eritque etiam in posterum, quidquid bene latinitati vertat, omni industria, diligentia, labore promovere, et optimas quasque disciplinas, artes ac studia fovere, iuvare, augere, facientibus una nobiscum tot viris amplissimis, tot adolescentibus haud mediocri doctrina praeditis, et voluntate ornatis egregia, quemadmodum in superiore numero dictum est, nihil intentatum hactenus reliquit, nec est relicturus ad assequendum eiusmodi finem nobilissimum. Quos quidem conatus mirifico decorarunt exitu omnia, quae vel suapte natura, vel data opera consilioque acciderunt; nam undique et epistolae et elucubrata scripta mittuntur, quibus commentario nostro magna accedit auctoritas ac dignitas. Id autem perspicue ostendit ubique terrarum revirescere eius linguae desiderium et decus, quae tot olim gentes imperio, religione, cultu, moribus, copulavit. Atque utinam reddatur nobis aetas illa beatissima, quum hominum genus «labii unius erat et sermonum eorumdem»! Grande sane votum, at non audax, si segregatae vires ac dispersae consocientur. Nos quidem non impendiis pepercimus, non vigiliis, non curis ut sociorum dignitati Commentarius par esset, ac talis floreret, qui in se eruditorum oculos atque ora converteret, ipsisque placeret, propter quos edebatur.

Sed «alterius sic altera poscit opem res et coniurat amice». Iam quid moramur desiderium prodere, quod nobis «manet alta mente repostum?» Socios optamus multitudine innumerabiles, locis infinitos, omnibus Minervae gratiis copiisque abundantes, qui nobis prosint opere, consilio, iuventque gravitate nominis, varietate regionum, multiformi ingenio, atque opibus ipsis; illa enim invocamus, haec despicere suscepta moles impensarum non sinit. Neque enim in quemquam suspicio cadet, nos vili desiderio lucri teneri, si modo quod sit Commentarii genus, quae forma, secum reputaverit. Magnum erit nobis si, aucto sociorum numero, liceat, grati animi testimonium, nova praemia quaerere ipsis distribuenda viritim. Ecquis e sociis nullum habeat amicum? Ecquis amico non suadeat ea facienda, quae ipse facit, dum poscit ut inter socios adnumeretur? Nonne patet latissime campus, si ad vota nostra vocentur propinqui, affines, athenaea, gymnasia, et quotquot sunt coetus, collegia, in quibus iuvenes erudiuntur; si vocentur qui venales habent libros, ab iisque petatur ut suos inter clientes Commentarii notitiam quam maxime vulgandam curent? Hoc denique persuasum omnibus esse cupimus, nulla re citius diffundi posse Commentarii notitiam, quam sedula uniuscuiusque socii cura tamquam proprii negotii, nec posse melius ostendi quanto in honore habeatur Commentarius ipse, quam si suo quisque nomini saltem alterum addat in album sociorum referendum. Iis autem qui id praestiterint ut grati animi significationem exhibeamus, dona pollicemur quae vincant novitate spem, atque expectationem omnem. Sunt autem haec.

Compertum est paene omnibus, Florentiae aedificium esse fratrum Alinari proprium, in quo, artificio mirabili «photographica» plurima undique exquisita, exprimuntur. Nos iampridem ab eius officinae dominis libenter concessa usi facultate sumus referendi in imaginibus Commentarii quotquot ex opificio eorum tabulae placuissent; qua quidem potestate intra urbanitatem et non sine magna lectorum delectatione hactenus usi sumus. Hi autem Alinari fratres, qui tanta felicitate eiusmodi industria potiti sunt, per eamque, parta sibi singulari scientia lucis, egregiam sui nominis famam undique gentium divulgarunt, experimentis plurimis patientissime adhibitis, tandem aliquando id sunt consecuti, quod ferme maximum in re videbatur, quomodo tabulis, imaginibus, locis, regionibus aptarent colores eosdem, quibus illa aut natura, aut arte essent praedita. Haec, visu sane mirabilia, Florentiae his diebus edidit apta officina, quam A. Pini moderatur, patentque metr. 0,30 × 0,40; quod autem super cetera movet est colorum vis, qua non squallentes apparent imagines, sed clarae, vivae, nitentes quasi e manibus egregii artificis prodierint recentissime. En autem tabularum indicem, quas nostris hisce oculis obstupescentes vidimus, quasque sociis comparaturi sumus:

I. **Pallas Minerva.** — Tabula ALEXANDRI FILIPEPI (vulgo *Botticelli*). Est in regiis aedibus palatii Pitti, Florentiae.

II. Tabula titulo **Madonnina** auctorem habens RUPERTUM FERRUZZI. In ostentu Venetiis habito an. MDCCCXCVII celebratum hoc opus emit servatque Ioannes G. A. Leishman.

III. **Maria Virgo Mater cum Divino Filiolo.** — Tabula CAROLI DOLCI, in regiis aedibus uti supra asservata.

IV. **Magdalena.** — Eiusdem DOLCI tabula est in pinacotheca *degli Uffizi*, Florentiae.

V. **Maria Iesum puerum adorans.** Effinxit ANTONIUS ALLEGRI (vulgo *il Correggio*). In eadem pinacotheca.

VI. **Idem argumentum** quod tractavit PHILIPPUS LIPPI. Ibidem.

Habebunt ex his pulcherrimis «photocromiis» unam, prouti elegerint, singuli socii, qui, praeter suam subnotationem, *recto tramite ad Aristidem Leonori equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem, Romam, via Alessandrina, 87,* persolutam missamque, novam subnotationem cum eiusdem pretio miserint. Quot autem erunt subnotatores novi, totidem photocromias iuxta optionem accipiet qui ipsos procuravit. Qui vero novos subnotatores miserit duos, hic vel duas, quas maluerit, photocromias eliget, vel tertiam sibi subnotationem nullo pretio.

Proposita haec dona, quae sociis futura grata confidimus, animos addant ad latinitatis causam tuendam, quae optimo cuique est causa humanitatis.

VOX URBIS.

COMMENTARII "VOX URBIS,"

SOCIIS ET LECTORIBUS

IN ANNUM MCMII

QUADRIENNIO iam assueti, diebus hisce redeuntibus quotannis et facta respeximus, et facienda promisimus; illa ut ostenderemus nos religiose fidem servasse, haec ut iucundiora sociis nostris polliceremur. Nullum quippe mortale opus est, quod ipso in exordio undequaque perfectum sit atque expolitum, ipsaque signa Mironis, affabre quamvis conflata, polientis minima limae labore et mora indigebant.

Itaque commentario nostro unusquisque annus plura attulit emolumenta, sive amplificanda indicaret, sive minuenda ostenderet, sive nova inducenda suaderet, sive penitus exterminanda monstraret. Qua quidem in re magni fuit nobis opera sociorum, qui vel missis epistolis, vel communicatis suis consiliis, vel datis elucubrationibus undique gentium nonnulla emendarunt, plura auxerunt, plurima perfecerunt. Nos autem dociles gratique tantis viris laeti accipiebamus quae mittebantur, et morem gerebamus eruditis, quorum nominibus quasi totidem stellis commentarius noster coruscat, et, audientes dicto in meliora conantium, in meliora pariter nitebamur. Ita coniunctis viribus, factum est ut ex nostratibus atque exteris nemo nobis crimen impegerit, quasi promissa dedissemus, quae non ad unguem praestitissemus.

Unum illud supererat, ut **constitutum praemium aurearum mille libellarum** ad provehenda studia conferretur. Sed hoc etiam vinculo nos feliciter expedivimus; nam kalendis Novembribus praemium illud sorte adiudicatum est

LUDOVICO DE RUBEIS

EX IGUVIO,

ad quem aurea illa missa iam sunt.

Hoc itaque nexu exsoluti venientia perspicimus laeto animo tempora, praecipuum quasi indicantes callem, per quem proximo anno gradiemur. Meta quidem una est, incrementum latinitatis; quam tamen in metam, non una sternitur via. Nos neque superbe tenuisse magnis itineribus propositum finem, neque semitas creasse confitemur, contenti exiguo calle, quem ab ipso commentarii exordio inivimus. Cui quidem nec spinae, nec sentes defuerunt; sed propositi tenax animus, sed conscientia boni, sed gratia vestra, o socii, sed labor assiduus omnia vicerunt, ita ut quasi e collis apice superata spatia respicientes, non quidem ab ipso condito commentario, sed ab iis, quae superioris anni initium signarunt, laetari liceat et fructus uberes, et iucundissimos visu flores percepisse una cum laude sapientum.

Enimvero elabente iam anno auctus est commentarius figuris, elucubrationibus, nitidioribus litterarum notis; auctus non mediocriter scriptorum numerus, quos inter magno cum gaudio accensuimus viros litterarum fama clarissimos. Accessit scriptorum centuria, quibus calidus iuventa sanguis fervet, et spes arridet, et est praesaga boni voluntas. Iamque hisce

sunt fortia bello

Pectora, sunt animi, promptaeque ad fortia vires;

ae tempus erit, quo non inter triarios modo, sed et inter primipilos, ducesque versentur. Igitur spes magna arridet fore ut, hisce adeuntibus, et alios atque alios allicientibus, messis uberrima crescat, et vetus gloria latinitatis tandem aliquando revirescat.

Vos autem maxime, adolescentes, illud ne fugiat, in litteris fieri, quod in aedificiis exstruendis quotidie videtis. Non unius opera, non uno lapide illa excitantur, sed coniunctione plurium; hi enim caementa comportant, hi lapides, hi arenas, hi fontem, hi lateres, hi trabes, hi tigillos, dum illi saxa scalpris aptant, illi marmora secant, illi varia obeunt munera ut opus exsurgat ad solaria, ad tecta, ad crepidinem, ad fastigium. Ferat unusquisque vestrum quod potest, qui simul omnes omnia potestis; nam unusquisque suae regionis praestabilia novit, quae, si notarit communicabitque, coalescet opus, et commentarius noster, cui patent omnia litora regionesque omnes orbis terrarum, dominium gentium, quod latina lingua tenet, notitiis undique susceptis, facile praeferet ipso in incessu, et in fronte.

Quae igitur monumenta vel sub dio pateant, vel reperiantur effossa, quae industriis, negotiationibus, commerciis terra marique tententur, quae denique in omni genere usui hominum inventa sint, a singulis vobis expectamus, qui non mediocrem honorem apud omnes eritis adepturi ex restituta latinitate, in quam feliciter incubuistis, pelago ratem primi committentes.

Atque haec pars auxilii est, quod flagitamus. Nam, si quid gratiae apud socios ac lectores labores nostri meruerunt, illud etiam vehementer petimus, ut qui nomina commentario dederunt, non ipsi modo in proposito constent, sed suos inter amicos sociorum numerum quaerant. Impendia quippe enormia sunt, quibus pares non efficimur, nisi societate multorum. His autem largienda futuro anno praemia, eademque more nostro munifica, proposuimus, quae hoc in commentarii numero describuntur.

Omnes interim, queis voluntas aequa in nos sit, admonemus uti recto, prout aiunt, tramite pretium annuae subnotationis *Romam* mittant *ad Aristidem Leonori Equitem, Comm. Vox Urbis possessorem et administratorem, Via Alessandrina N. 87*; quod pretium est in Italia Lib. 10; ubique extra Italiam Lib. 15; Mar. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Floren. 7 1/2. Qui cito fecerint, commentarium accipient ab ipso subnotationis die (etiamsi hoc anno MCMI) ad expletum usque annum MCMII.

VOX URBIS.

Thucydidis locus is est qui legitur lib. III, c. 82, § 4:

« Καὶ τὴν εἰωθυῖαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιώσει. τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρία φιλέταιρος ἐνομίσθη, μέλλησις δὲ προμηθὴς δειλία εὐπρεπής, τὸ δὲ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν ἐπὶ πᾶν ἀργόν· τὸ δ' ἐμπλήκτως ὀξὺ ἀνδρὸς μοίρᾳ προσετέθη, ἀσφαλείᾳ δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι ἀποτροπῆς πρόφασις εὔλογος ».

Huius loci cl. doctor Aloisius Cisorius haud ita multo ante interpretationem aggressus censuit legendum esse ἀσφαλείᾳ pro ἀσφάλεια, quod extremum exhibent plerique codices, et subintelligendum verbum προσετέθη; praeterea ἀποτροπῆς πρόφασις εὔλογος apposita esse infinito ἐπιβουλεύσασθαι. Quare haec est eius interpretatio, quam latine reddimus: « Prudentia in omnibus (aestimata est) inertia in omnibus; impetus amens adscriptus est virtuti animi virilis; insidias moliri, speciosa causa praecavendi (adscriptum est), desiderio sui conservandi ».

Huic interpretationi contradicit Mannuccius, qui censet legendum esse cum Hude, prout habet codex Danicus (1), ἀσφάλεια δὲ τοῦ ἐπιβουλεύσασθαι.

Duplicem autem cur ita existimet causam affert, utramque, ut videtur, satis probabilem, quarum prima est ratio concinnitatis. Nam, ut legitur in adnotatione quadam editionis Thucydideae Londinensis: « cum alia in casu recto ponantur, non videtur esse idonea ratio, cur is mutari debeat in obliquum. Τὸ ἐπιβουλεύσασθαι quidem vice nominativi fungi potest; sed id non convenit huius generis orationi, quae, Hermogene iudice, nomina postulat, non verba. Pro τὸ autem fortassis non peius legatur τοῦ, quod quidem Codd. habent ». Altera causa est ratio perspicuitatis, quae postulat ut sex illa opposita, seu *antitheses*, luculenter exsurgant. Id enim sibi vult Thucydides, immutata arbitrio fuisse vim et usum verborum ad significandas res; nam I°) audacia inconsulta habita est (tamquam) fortitudo amicorum sollicita; II°) cunctatio prudens, timiditas; III°) moderatio, socordia; IV°) prudentia in omnibus, inertia in omnibus; V°) virilis animus, inconsiderata festinatio; VI°) prudentia in deliberando (ἀσφάλεια δὲ τοῦ ἐπιβουλεύσασθαι) causa speciosa dilationis.

Huic opinioni videntur accedere viri clarissimi Festa et Zurettius, quorum uterque Cisorii interpretationem reiecit, alter in commentario *Atene e Roma* (an. II, n. 8); alter in *Bollettino di Filologia classica* (an. VI, n. 4).

Sequitur Terentiana quaestiuncula de notis versibus in *Adelph.*, prologo (15-21), quibus poeta se contra eos defendit, qui ipsum ab hominibus nobilibus in scribendis comoediis adiutum esse criminabantur:

Nam quod dicunt isti malivoli, homines nobilis
Eum adiutare assidueque una scribere,
Quod illi maledictum vehemens esse existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, quom illis placet,
Qui vobis univorsis et populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio
Suo quisque tempore usust sine superbia.

(1) Lipsiae, Teubner, MDCCCXCVIII.

Itaque alii, quos inter Plessius, Pessonneaux, Stampinius, extremum illud sine superbia referunt ad « homines nobilis », qui etiam tenuiorum causas sine fastu agerent; alii vero ad « quisque ». Ex his Spengelius ita intelligit: « quorum opera quisque usus est sine superbia; id est: nec tamen ideo superbiit, quod talium virorum opera uteretur ». Etiam I. Cupaiuolus, vir de Terentianis quaestionibus sane meritus, cum Spengelio sentit, illud « sine superbia » referendum esse ad pronomen « quisque », sed ita fere interpretatur: « Nemo vestrum tanta superbia fuit, ut eorum opera suo quisque tempore non uteretur ».

Utriusque viri interpretationem reiicit Mannuccius. Ac Spengelianam primum his verbis: « Cum illud " sine superbia " (Ital. *senza perciò insuperbirne*) intellegat, ita Terentii verba interpretatur, tamquam si " malivoli " poetam reprehendant quod ipse superbiam non sumat. Quod quidem quam sit absurdum nemo est quin videat ». Deinde Cupaiuoli interpretationem, quae in Spengelio praesidium quaerit, sic reprehendit: « Ac primum scire laboro, num malevoli Terentium incusaverint, quod eum non puduisset in comoediis scribendis a nobilibus auxilium petere. Si enim huiusmodi esset contra Terentium accusatio, subaudire possemus quae sequuntur, ab eodem Cupaiuolo conscripta: Si non dedignamini ad ipsos confugere — i. e. homines nobilis — suo quisque tempore, eccur mihi culpae tribuetis quod auxilium petam in scribendis comoediis? (1) Verum cum de auxilio impetrato, non de superbia in petendo auxilio hic agatur, nullo pacto, aut ego fallor, Cupaiuoli interpretatio recto stat talo. Quid amplius? Suam non bene credo causam tueretur poeta si diceret, se ab iisdem auxilium ad fabulas condendas petiisse, a quibus in ceteris negotiis omnes peterent! Quae enim est haec semet defendendi ratio? » — Haec Mannuccius, qui inde colligit, veterem vulgatamque interpretationem novis longe esse praeferendam, id est illud " sine superbia ", referendum ad " homines nobilis ", ita ut haec exsurgat poetae sententia: Cum hi homines nobiles tanta sint humanitate ut minime sese ob collocata apud omnes beneficia efferant, qui ego utpote familiarissimus eorumdem auxilia non experiar?

Iam si licet ea quae sentimus, modesto haud minus quam libero iudicio promere, videtur Terentius neque aperte fateri nec omnino diffiteri se adiutum fuisse a nobilibus viris. Obliqua igitur potius responsione utitur, qua malivolos quodammodo carpit, quasi utens argumento *ad hominem:* — Esto, inquit, quod arguitis, malivoli, me a nobilibus viris adiutum fuisse in scribendis comoediis. Quid ergo? Non et vos in vestris negotiis idem facitis? Unus ego sim ita superbus, ut quod auxilium ceteri petunt sine superbia, ipse repudiem? — Quare quod Mannuccius animadvertit, in Terentiano prologo non de superbia in petendo auxilio agi, sed de auxilio impetrato, hoc ad malivolos quidem pertinere potest, qui rem petitam spectabant, petitionis causam aut non curantes aut dissimulantes, non ad poetam, qui ultro potuit, etiam excusatione non petita, impetrati auxilii causam significare, scilicet ne superbe se gerere cum nobilibus illis videretur, « quorum opera suo quisque tempore usust sine superbia ». Quod vero de superbiae suspicione cogitaverit poeta, nemo miretur qui secum reputet litteratos viros esse famae suae retinentissimos, in eamque facilius malivolorum tela, sive recta, sive in obliquum, esse conversa. Contra, nonne alienum atque inopportunum videtur hanc impetrati auxilii causam assignare, quod nobiles illi homines superbia carerent? Denique collocatio ipsa verborum suadet, illud " sine superbia " ad proximum " quisque " pertinere, nec nisi per vim, haud sine memoriae conatu, ad nobilium operam posse referri.

(1) Ex italico a nobis latine redditus locus.

Tertia quaestio est de illo Horatiano *Stans pede in uno* (I. *Sat.*, 4, 10).

Lucilii versus carpens Horatius, haec habet inter alia:

Nam fuit hoc vitiosus; in hora saepe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno.

Lis est inter doctos sintne verba illa " stans pede in uno " referenda ad retentum eiusdem metri usum, an ad versus dictandi facilitatem se celeritatem. Extremam hanc, vulgatam et communiorem interpretationem tuetur Petrus Rasius (1); in quem animadvertit A. Mannuccius, ita concludens: « Nunc vero quis non videt consentaneum esse illud " stans pede in uno " intellegi in eodem manens metro, cum magis verisimile sit Lucilium, quo facilius multos brevi tempore versus dictaret, unum potius quam varia adhibuisse metra? » Mox idem addit: « Si Horatius in verbis " stans pede in uno " ad facilitatem et celeritatem scribendi referas, hoc iam in promptu est, Horatium, ad unam eamdemque rem declarandam (celeritatem nempe versus dictandi), duabus locutionibus (" in hora ", " stans pede in uno ") usum esse, nulla elegantiae habita ratione ».

Adductae utrinque rationes satis apparent graves; nisi forte Mannuccii sententiam aliquantulum infirmare valeat haec animadversio, non idem omnino esse agendi facilitatem atque in agendo celeritatem, quamvis admodum affinia vocabula. Nonne igitur potuit Flaccus celeritatem indicare per illud " in hora ", facilitatem vero per illud " stans pede in uno "; quae postrema locutio exprimit hominem lente muro nixum, altero pede prementem humum, altero superimposito; italice, *con disinvoltura; come se nulla fosse; fumandosi una sigaretta?* Rem si ita interpretemur, non modo nulla erit celeritatis repetitio, sed mire expressa patebit in celeritate tranquillitas; vel sine conatu celeritas.

Ceterum, quaecumque in interpretandis auctorum locis erunt vel aliorum iudicia vel nostra, rem gratissimam facient exculti viri, si cl. doctoris A. Mannucci exemplum secuti occasionem afferant in commentario nostro disputandi de rebus, quae non delectationi modo, sed magno emolumento esse possunt ad penitiorem latinitatis cognitionem.

P. Angelini.

(1) Cf. *Bollettino di Fil. class.*, V, 2; VII, 5.

Unam semel, ad quam vivas, regulam prehende, et ad hanc omnem vitam tuam exaequa.

Senec. *Epist.* 20.

DE GRAMMATICAE HEBRAICAE
RATIONE EMENDANDA (1)

Veniamus nunc ad clarissimum Lollium, cuius opus, dignum quod ab omnibus hebraicae linguae studiosis grato animo excipiatur, in lucem prodiit Patavii ex officina Sacchetto, anno MDCCCLXXXII. Quid igitur de magistro nostro, sine partium studio, iudicemus? Lolliana grammatica, quae tamen perspicuitate, ordine, diligentia, typorumque nitore, Luzzattio et Paggio antecedit, nimis occupatur in singulis librorum sacrorum grammaticis exceptiunculis; quarum accurata disceptatio, si labor perfecti operis est, sique fastidiosorum hominum ingenia iuvat, officit, velis nolis, brevitati illi, quam Venusinus magister « praecipientibus » idest docentibus necessariam omnino esse contendit. Itaque nostris in votis est ut Lollius, copiosissima qua abunde pollet doctrina, ex maiore suo opere compendium pro scholis excerptum, quod planiori ratione omnibusque solutum ineptiis iunioribus discipulis hebraicae linguae thesauros reseret, iterum edat.

Lollio succedit Franciscus Scerbus, cuius nomen inter eruditos celeberrimum fertur, auctor grammaticae hebraicae, italice conscriptae et Florentiae apud Loescherium et Seeberium editae, anno MDCCCLXXVIII. Sed hic in virum incidimus prae ceteris admiratione dignum, quod primus ex nostratibus abstrusam et mancam antiquorum grammaticorum rationem ex integro novare tentavit. Etenim in linguae hebraicae grammatica concinnanda id peculiare Scerbo fuit, ut verborum radices cum ceterarum linguarum semiticarum, quae hebraico sermoni affines sunt, frequenter comparando, grammaticae quam recentiori nomine « comparatam » vocant fundamenta iaceret, tutiusque ita cuivis sterneret iter ad intimam verborum structuram investigandam. In quo Scerbus equidem praelatis operibus Ewaldii, Gesenii et Wrightii sapienter usus est, sed ex suo nonnihil contulit, quo perfectius opus absolveret. Utrum vero Scerbi grammatica scholis necne opportuna sit, libeat audire Italum Pizzi, qui de ea ita iudicat: « Brevis *Grammatica hebraica*, italice conscripta a Francisco Scerbo, clarissimo philologiae doctore, iam olim linguae persicae et zendicae discipulo meo carissimo, quae bene de hebraica philologia apud nostrates est merita, quaeque tamen eiusmodi est ut tironum in manibus tradenda non videatur, sed omnium qui, cum hebraicas litteras iam adiverint, penitiorem linguae eius doctrinam assequi student regularumque ipsarum intimam, ut ita dicam, rationem dignoscere cupiunt ».

Agmen claudunt Canonicus Re taurinensis, Italus Pizzi et Isaias Luzzatto, de quibus, prouti res postulat, aliquid pro merito dicemus.

Canonicus Re in sua grammatica (2), omnes difficultates quae ex vocalium mutatione oriuntur penitus abrogavit « quod haec res operosa et sollicita sit, in qua iuventus cum multo sudore se exercet et cum exiguo fructu ». Hinc perbrevis canonici Re grammatica iis tantummodo inservire debet, quibus propositum est aliquid ex hebraico in italicum sermonem transferendi, ut in studiis biblicis fit. Ratio quidem valde probabilis, sed nimius brevitatis amor efficit ut auctor, nonnullis locis, obscuritate laboret. Insuper non desunt plurimae typorum mendae, quae textum passim incomptum reddant.

Contra Italus Pizzi (1), orientalium linguarum peritissimus, id spectavit feliciterque est assecutus, ut veteres grammaticorum leges novis philologiae praeceptis, aequo modo, temperaret, sicque, ab ineptis alienus, facilis legentibus occurreret. « Scientiae philologicae praecepta secutus, non tamen rationem, quam πρακτικήν vocant, negligere volui. Cupio immo, ut libellus meus magis πρακτικός quam θεωρικός, cum ad scholas tantum sit deferendus, et videatur et sit ». Perlegat attente tiro cap. II de *trilitterismo*, seu de fundamento totius linguae hebraicae grammaticae structurae, nihilque inveniet quo expeditiori modo discat verborum satis implexam coniugationem.

Postrema exstat brevis eademque diligens grammatica Isaiae Luzzattii (2), de qua late iam disputavimus in Commentario, cui *Scintilla* nomen fuit, quod, Venetiis, auspice Leonardo Perosa, anno MDCCCXCVII, edebatur; nunc placet haec paucis perstringere. Notatu digna sunt: *a)* caput de *alphabeto* in *ortologia*, quo perspicue traduntur praecepta de natura et quantitate vocalium, deque litterarum recta pronunciatione; *b) exercitia pro praxi*, quae in omnibus grammaticis, Pizzi excepto, frustra desiderantur, quaeque nemo ignorat quantum ad discendum conferant.

Ita molesto grammaticorum ordini, qui, in Italia, saeculo elapso, floruere, finem imponimus. Transeamus nunc ad alteram quaestionis partem, idest de ratione et ordine, quam grammatici, de quibus hucusque diximus, secuti sunt.

(Ad proximum numerum).

MARCUS BELLI.

(1) Cfr. num. sup.

(2) Opus modeste ab auctore inscribitur *Metodo breve e in parte nuovo per imparare a tradurre la Bibbia ebraica*. Editum est Augustae Taurinorum ex off. I. B. Paravia et Soc., 1894; constat pag. 56.

(1) *Elementa grammaticae hebraicae cum chrestomathia et glossario, etc. — Augustae Taurinorum, ex officina typographica salesiana, MDCCCXCIX, pag. XI-209.*

(2) Ed. ex off. Hoepli. — Mediolani, 1897.

CAECILIA (3)
(Fragmentum)

. . . .

Cernuus at iuvenis, defixus lumina terrae,
Turbidus ora, imo suspiria pectore ducit.
Et modo pallescit, modo curis aestuat atris:
Vis arcana agitat, permiscet et intima cordis.
Improvisa animo surgit sententia, cedit
Et mutata loco, veluti vi turbinis acta.
Nec mora, nec requies: turbantibus aequora ventis
Ceu fluctus instant volvuntque ad litora fluctus.
Quaeque ipse audierat surgunt incondita mente.
Miris monstra modis supero splendentia caelo
Quem non alliciant?... Veris falsisne virago
Lusit imaginibus? Spretique iniuria amoris
Immanis surgit mente... et meminisse perhorret.
Suspirat, frendensque suo succenset amori.
Attamen haud verum puerorum haurire cruorem
Christicolas, humanum aris imponere honorem?
His equidem coniux aliena, et finxit amicum
Ipsa suum Numen, nimio quod praeditum amore est
Et pro terrigenis sua cuncta paciscitur: et iam
Elysios inhiat Christi mansuraque dona
Perfixus desiderio: iam flectere coepit
Sese et Christo haerere Deo: atqui Numen adoret
Romanus victor natum de gente subacta
Infamemque colat truncum, fera praemia servo;
Qui documenta sequi, qui iussa capessere Christi
Humanos sensus cohibentia, blandaque vota?
Ambigit incertus: sponsae sustollit in ora
Lumina,... spinosas sensit vanescere curas
Inque animo sensim placidam insedisse quietem.
Fascinat atque illum emollit sponsa illice vultu
Inflectitque trahitque potens; irritat amorem.
Ah hunc turpe nefas vultum depellere! tristis
Vita sine hoc vultu est! Lex at permisit habendum.
Cur interiectus Christus vetat, atque potitur
Ipse sibi accipiens? Romae quis legibus obstat?
Quis Christus? num audet Romanis ponere iura?...
Et coniux subiit de Christo magna loquuta...
Deperit afflictus Christum: mox respuit... haeret
Hinc Christo: in sponsam sed enim vis gliscit amoris.
Uritur infelix curis oppressus acerbis,
Cum tandem impatiens rumpit de pectore voces:
« Dic mihi, dic, coniux, misero quid restat agendum?
Cor tumet, exardet mens, me cura anxia torquet.
Iam mihi longinqui tentabitur aequoris unda;
Orbe pererrato, herculeos tentabo labores,
Sidera conscendam, subeam nigra Tartara vivus.
Tu me sola trahis: quaecumque facessere mandas
Ipse volens faciam: mihi dulce subire labores
Dum mihi iungaris stabilis: te coniuge laetus
Qualemcumque traham vitam: eia age, rumpe morandi
Causas: meque gravi curarum pondere solve.
Per te, sponsa, precor, cernant mea lumina Christum
Aligerumque tuum; potiar sua gaudia, pax et
Corde meo insideat, vitam mansura per omnem ».
Olli sedato respondit corde virago:
« Non opus est tantis caput obiectare periclis,
Valeriane, tibi; satis est leviora subire.
Moenia qua surgunt, via qua patet Appia, gressus
Fer cito, et Urbanum quaeras quo se occulit; illum
Nec mora, adi, promptusque geras quaecumque monebit.
Tunc tandem Aligeri aspectu gaudere licebit,
Valeriane, tibi: tum gaudia sancta potiri
Cum Christo, et lucis consors pacisque beatas
Ducere iam poteris, pacato turbine, vitam ».
Dixerat; et iuvenis tum fulminis ocior alis
Incensus mentem, turbatus corda tumultu
Lymphatus veluti se limine proripit amens
Et volucres gressus, via qua patet Appia, flectit.
Aurea vix caelo radiabant astra sereno,
Lene susurrabant zephiris efflantibus aurae,
Spargebatque polo roseos Aurora capillos.

. . . .

CAIETANUS VALENZA.

(3) Cfr. RUINART, *Acta Martyrum*.

GRAECAE ET LATINAE ADNOTATIUNCULAE

TRIPLICEM quaestionem agitavit nuper vir cl. Aloisius Mannuccius in opusculo ad nos misso cui titulus: *Noterelle Filologiche* (1). Prima est Thucydidea quaestio, altera Terentiana, tertia Horatiana.

(1) Emporii ex Offic. Ed. E. Traversari, 1901.

societates complectuntur, et ad se alliciunt tamquam unius corporis membra, omnem numerum absolvunt; atque ex iis tum rusticis, tum fundorum dominis utile maximum. Nam illi, qui sequestres vocantur et medii (hoc se decorant nomine interdum lupi sub agni pelle latentes), vere autem *monopolio*, parcite verbo, addicti pretium rebus vile constituunt, quod, ubi semel emerint, maximum suo statuunt magno cum lucro, at populi vendentis et ementis magno cum detrimento; hac societate, hac sociali cella vinaria constituta, nihil moliri ad alterius damna possunt; quippe quia tum villicus, tum herus fundi laborisque fructum sociali cellae tradit, a qua, siquid pecuniae opus sit, accipit illico, de quo tamen ratio habebitur in venditione vini.

Socialis insuper cella magistros, ut ita dicam, agricolas, et viticolas demittit in socios, qui illos erudiant de vitibus colendis, solo stercorando, educandis palmitibus, putandis tralcibus, et omnia quae sint opportuna. Quinimo et libellos, et ephemerides habet ad rem sociis mittendas, missisque probis viris, qui videant utrum praeceptis monitisque, vel minus, socii obtemperarint, in rebellantes animadvertit. Qui enim pervicaces semet ostenderint, ex albo sociorum auferuntur, neque ex iis uvae aut emuntur, aut creditae accipiuntur; multum enim interest quod uvae tales fiant, quales idoneae sint ad optimum vinum.

Nondum tamen res omnis absoluta, perfectaque omnino est in socialibus cellis; sunt enim pecuniosi viri, qui emporia constituerunt aemulatione quadam, qui omnibus fortasse magis abundantes plura perficiunt, quae sociales cellae vix tentant, cuiusmodi esset, primo expresso musto, alterum condere vinum nisi praestantius, certe ferme aequum primo. Ex his quae ex calcatis botris, ex vacuis acinis, ex racemis acino expoliatis adhuc supersunt, plura utilia sunt, grana nempe semina pipionibus atque columbis esca gratissima, tum mediocri foco si conclusae illae uvae pelles et racemi nudi, acinique urgeantur, machina peculiari conclusa, vini vis (*alcool* dicimus) primo debilis, deinde igne repetita et probata, ut ita dicam, septuplum, potentissima eruitur, quae et magni venditur. Denique ea quae inutilia prorsus superesse videntur, haec opportuna non modo, sed pinguia sunt vineis si in solo recondantur, et fit ex iis foecunda sobolis in venientem annum stercoratio...

Quid si faeces ex vino adhibeantur ad essentiam eamdem extrahendam, ad aspergendas paleas foenumque, bobus iucundissimum et super omne delectabile liquamen?

Haec omnia in minima, vel etiam in non grandi uvarum copia tentanda non sunt; at in magna illa, quae confluit in sociales cellas vinarias, egregium praestant lucrum, quod viritim divisum domesticae rei exhibet non mediocre cuivis socio incrementum. An apud vos in Italia, an et alibi sint eiusmodi sociales cellae vinariae, necne ignoro; certe in finitima Gallia, Rhemi in urbe vidi olim, sed privati viri proprietas erat, in qua per mille et mille dolia vinum, quod *Champagne* nominant, conficiebatur. Optimum est ubique instituere. Quid si dicam, iam apud nos agi de societatibus circa fructus arborum, mala persica, pyra, nuces, armeniaca, et huiusmodi, circa ova, circa pullos instituendis, et fortasse institutis? De re, ut primum certa cognovero, scribam. Valete.

P. ALT.

« Madonnina » RUPERTI FERRUZZI tabula, quam « photocromice » expresserunt (metr. 0,30 × 0,40) FR. ALINARI, Florentiae, et *Vox Urbis* sociis dono largitur in an. MCMII. (Cfr. huius Commentarii num. pag. 1).

TANNHÄUSER EQUITIS FABULA

Ex poematibus optimis, quae Richardo Wagnerio placuit musicis vestire concentibus, ea praesertim de causa quod Germanico purissimo ex fonte deducere sese aquas existimaverit, multa contra, uti Tristani atque Isauttae, uti Parsifalii carmen in Germanicos fines ex celtica gente diffluxerant. Huiusmodi est etiam Tannhäuserii equitis fabula, quam ille ex versibus praecipue ornatissimis ab Henrico Heine confectis primum novit. Ea quidem non ante occidentem iam XIV saeculum Germanicis a cantoribus recinitur; paulo post Arminius quidam von Sachseneim poema contexit prolixum de magico quodam monte, cuius in iugis aeternum imperat ver, cuius silvas, omnibus voluptatibus refertas, Venus ipsa possidet una cum equite sibi desponsato, nomine Tannhäuser: inde mons ille voluptatum, mons Veneris dictus (*Venusberg*). Verum paulatim crescit fabula, atque novis ditatur fictionibus, quoadusque saeculo XVI in cantiunculam, lectam profecto atque suavissimam, immutatur, quam Heine poeta tanto in pretio habuit. Summa cantiunculae haec est:

Tannhäuser, eques strenuissimus, virtutis suae, ut erat tunc temporis mos, discrimina tentans, Veneris in montem ascendit; ubi loci voluptatibus captus, Deae in aula per annum moratur, usquedum conscientiae angoribus expunctus, deam, etsi aegre ferentem, consalutat, et, numquam rediturus, Romam migrat, ut veniam erroris a Pontifice impetret. Sed Pontifex (ita fabulatur historia) nimis severus supplicanti veniam denegat, virgamque suam in terram figens haec obiurgat: « Ita tu vales ad veniam lucrandam peccatorum, uti siccus hic ramus ad germinandos flores! » Tunc ille desperatione victus ad antiquum montem rediit. Sed tres post dies virescit ecce inopinato virga, tuncque Pontifex circum undique mittit qui equitem quaerant et ad se reducant, quem frustra tamen illi quaerunt. Documentum fabulae extremum hoc est, nullum adeo grave peccatum haberi, quod poenitenti Deus non indulgeat.

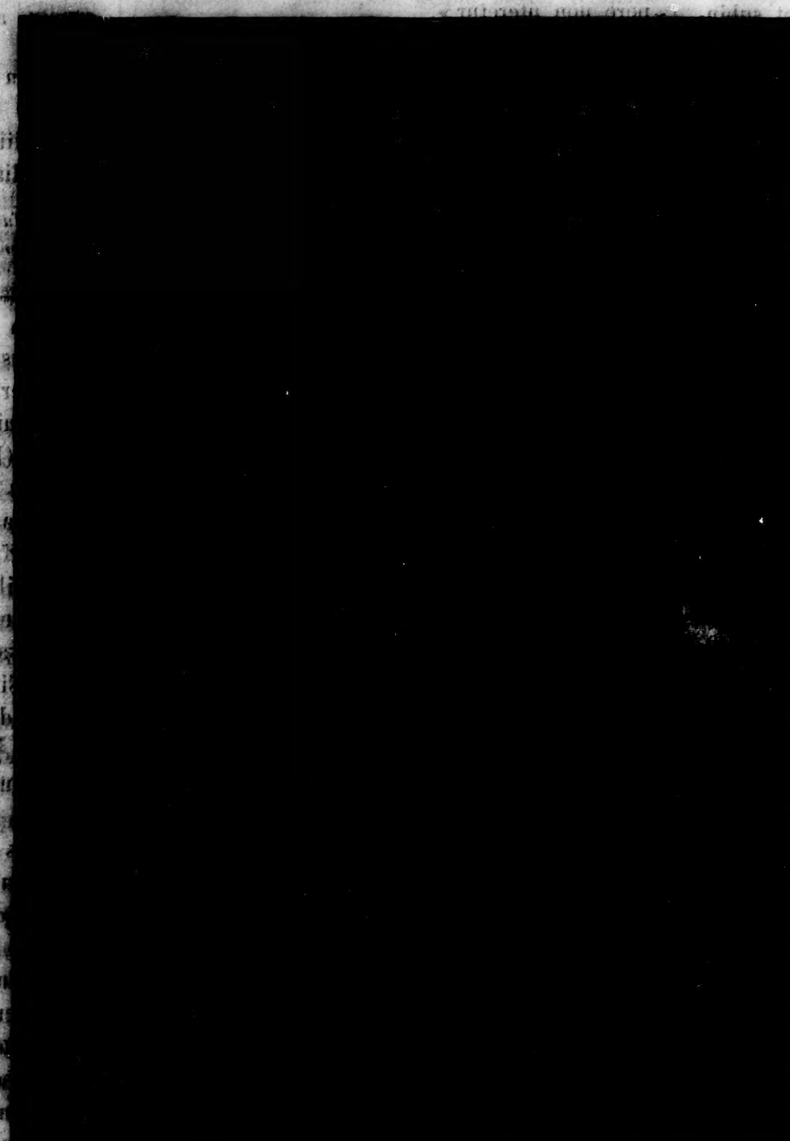
Ethnica haec, ut patet, suis fictionibus fabula; at simul ex medulla Christianae doctrinae deducta. Nam si per partes argumentum poematis expendimus, ipsam fabulae historiam satis communem de mortali viro narrare eventum comperimus, quibus et graeca simul, et latina poemata redundant. Documentum vero totius rei de venia cuiusvis perquam gravissimi sceleris poenitenti animo concessa a Deo, catholicum prorsus est. Nomen contra equitis locaque, quae hic ingreditur, Germanica voce insonant. Atqui Tannhäuser vir quidam ῥαψῳδός; saeculo XIII re vera vixit, sed eius cantiunculae, abnormi atque lutulento stilo redactae, cum gestis enarratis prorsus pugnant. Verum cum certam carminis mensuram certumque pedem hic cantor primus versibus aptasset, cumque eius ad normam inveniantur exarata omnia, quae antiquissima habentur de Tannhäuserio equite carmina, deducendum est forsan in his rationem reperiri, qua nomen poetae ipsam in fabulam invectum inveniamus.

EX GERMANIA

« Sociales Cellae Vinariae » apud Germanos.

Ad optime conficiendum ex uvis mustum, ex musto vinum, plura non modo, sed plurima coniurare simul necesse est; summo calamo vix praecipua delibo; recensere singula longum est. Primo igitur uvae species secernendae, idque ut vinum idem sapiat, ne quod est delicatum obruatur quantitate uvarum, quae delicatae non sunt; postea maturiores botri a minus maturis separandi; inde in eodem botro botrisque singulis superior pars, quae semper praestantior est ab infima; inde etiam quidquid corruptum ex acinis amovendum. Ubi haec, de calcandis uvis agetur. Iam experientia compertum est, quo grandior lacus, et copia maior uvarum, eo melius fieri vinum; haec parva uvae quantitas non bene dabit optimum vinum. Sed etiam cavendum, ut moderatus et iuxta ritum sit calor in cella vinaria, idque fiat ut musta, tepescentia primum, aestus inde concipiant, et effervescant; in hac autem ebullitione magni habendi sunt non dies ebullitionis ferventioris ac tumultuosioris, prouti appellant, sed vel horae, vel momenta; atque iudex expertus adesse lacui debet assiduus, qui iubeat musta auferri et in dolia reponi, qui dolia ante expurgata, munda, picata, benecepta paraverit. Tunc vigil aditus, custosque doliorum in haec incumbat necesse est, ut ad mensuram sint plena, neque tamen superabundent, quia novus fervor in vino reposito, et facile altera ebullitione disperditur, operculaque in supremo apponantur vitrea cum fistula in arcum confecta, quae cum operculo hinc adhaereat, inde in ollam aquae caput alterum infundat; quo fiet ut, si ex calore vapor (*gas*) abundaverit, non frangat dolium, nec evanescat [illegible] vina debilitans, sed sensim emittat quod superabundat, quod fas continere est ad virtutem vini augendam asservet. Praetereo nunc quae facienda manebunt in commutando vino, ut faecibus depositis in dolio primo, reponatur in altero nitidum et pellucidum, nec faecis aliquid sapiat, nec acescat, nec quid concipiat quo vel, ut aiunt, molle, vel surdum fiat. Bonum enim vinum titillet spiritu suo palatum, delectet nitore oculos luci pervium in vitreis lagonis, exsiliat festive in cyathis et in ampullis demissum, sonetque crepante pede, Horatiano verbo, necesse est. Haec, inquam, ita necessaria sunt ad bonitatem et laudem vini, ut quod ex vinis haec omnia non habuerit vel despicienda, vel negligenda, vel mala, vel etiam saluti bibentis contraria iudicentur.

Non omnes autem ex villicis, qui vineas colunt, ex dominis, qui vineas locant agricolis, haec habent ad unum, quae recensui, tum nempe idoneas cellas vinarias, lacum grandem, optima dolia; nec singuli campestribus aliis officiis distenti, curisque districti (quippe eodem ferme vindemiae tempore et sementes faciendae sunt, et mala pyraque colligenda ac reponenda, et parandae maialibus saginandis glandes, et quae ad olivas colligendas pertinent, ni et ipsae quoque praecoces olivae sint, tempusque praeripiant, conquirenda) qua par est diligentia rem, loca, diem servare possunt. Hinc nonnullis venit in mentem cellas vinarias praegrandes exstruere

« Pallas Minerva ». — Alexandri Philipepi (v. *Botticelli*) tabulam hanc « photocromice » expresserunt (metr. 0,30 × 0,40) Fr. Alinari, Florentiae, et *Vox Urbis* sociis dono largitur in an. MCMII (Cfr. huius Commentarii num. pag. 1).

et constituere, supellectili vinaria omni ornatas, praeceptis omnibus, quae vino sint, armatas, scitissimis peritisque rei custodibus et iudicibus praeditas, in quae singuli ex rusticis, ex dominis, qui vel commoda non habent omnia, vel curas rei conficiendae necessarias nequeant impendere, vel cupiant meliora sibi vina comparare, vel digna maiore pretio venalia facere, uvas conferant, quas vendant cellariis, si velint; sin minus, pondere cognito, credant, certas insuper et species uvarum notent. Tum siqua illis necessaria pecunia sit, accipiant quasi mutuum datam, reddendam non certo die, sed ubi cellae suprema potestas de vendendis vinis censuerit. Atque hoc est rei ipsius princeps caput. Sociales enim hae vinariae cellae bonos habent patres, probosque viros, quos quasi decuriones in concilium omnes, qui contulerint uvas, voto miserint de rebus et parvis et maximis iudicaturos. Hi vel per orbem, vel ad annum praesidem sibi rebusque constituunt, hi homines, qui operam praestent cellis et eligunt, et statuunt, hi suprema potestate facienda decernunt circa vini venditionem, remque omnem lucro pensantes nihil, praeter id quod lucrum societati ferat, exquirunt; quippe et ipsi inter afferentes et socios habentur, ac proinde, dum de aliena re agunt et iudicant, de sua simul re agunt atque decernunt.

Haec autem societas quae a vinariis cellis nomen habet, et quae « Socialis Cella Vinaria » nuncupatur, nec una est; sed plures eiusdem generis hic illic in Germania omni sorores, ut ita dicam, habet; nec recentes, nec nuperae omnes, sed pleraeque iam ab inde constitutae, quae quotannis addendo aliquid, aliquid resecando perfectionem quamdam adeptae sunt opportuna sibi omnia adsciscentes, supervacanea omnia reiicientes.

Sed, prouti corpus humanum plura membra habet, quibus non modo decorum est, sed quibus illa comparat, quae vitae alendae ac decorandae sunt necessaria, ita hae sociales cellae vinariae quasdam sibi societates vel addiderunt, vel constituerunt, quibus crescerent et alerentur; et sicuti pluribus de membris humanis unum corpus efficitur, quo homo est, ita pluribus de societatibus huiusmodi socialis cella vinaria coalescit et constat, quibus et vigeat et florescat. Historiam dico. « Prima societas » coalescit ex omnibus societatibus, quae minores sint, ad venditionem uvarum in communi. Hae societates minores constituuntur inter eos qui eodem in vico, aut in oppido vineas colunt; ex hisce societatibus minoribus altera conflatur, constatque iis, qui eodem in pago, in regione eadem industriae uvarum dant operam; ex paganis, et regionariis fieri tertia potest, atque interdum fit, quae provinciam totam obtineat. Aut altera illa, aut tertia haec capite, manibusque haeret sociali cellae vinariae, quae sine uvis esse non posset. « Societas altera » est ex omnibus societatibus, quas recensuimus, constituta, quae illud unum proponunt ut ex uvis expressa musta postquam in vinum redegerint, hoc vel dominis, laboris pretio soluto, reddant, vel servent vendendum una cum reliquis sibi creditis data occasione opportuna. « Tertia » denique « societas » est ex illis, qui vina hoc modo cumulata vendant, distribuantque per urbes, emporia habeant, negotiatores mercatoresque, quibus credant vendantque, nanciscantur, et reliqua faciant, quae commercii sunt. Sociales igitur cellae vinariae, quae uno sub nomine tres superius memoratas

cum proferri dicuntur. Qua re permotus, Miles, supremus militum imperator, decrevit, ne militaris disciplinae ephebi haec viae mediae loca adirent. Praeclara quidem et miranda excogitant perficiuntque homines, sed bestiarum appetitu ducti praeclara pravis heu! et turpibus sociant.

Ad immensum denique et opiparum accedimus stadium, quod forma et structura egregium et inclytum advenas magnopere allicit. — Structura « Amphitheatrum Flavium » in mentem revocat; aditus, venusto columnarum arcu exstructo, magnificus aedificioque dignus; spatium denique tantum, ut decem millia spectatorum queat recipere.

Praeterea adsunt alia artis industriaeque opera, quae, quum in aliis terrarum ostentibus haberi soleant, facile omitto, ne longior sim. Quibus rebus visis et perspectis in promptu est, quantae gloriae Americanis et superbiae hoc fuisset ostentum, nisi Mac-Kinleyus per sicarium nefarium ibidem esset interfectus! Quam rem satis alias commemoravi.

Ceterum insignem hunc rerum ostentum, ceterarum gentium hominibus exclusis et remotis, ab Americanis iisque solis exstructum est, ut quam latissime pateret, quantum arte, et industria, et mente, non dictis sed re ipsi valerent et possent.

Chicagine.

H. Doswald.

DE HOROLOGIIS (1)

Sed ea iam attingimus tempora, quae machinariae doctrinae et artis laude floruerunt. Saeculum XII et XIII praesertim hoc indicamus honore pollere, quum ad nos usque manaverit eorum notitia, quae incredibilia dictu videntur, factu autem non modo possibilia traduntur, sed patratis facinoribus laudanda celebrantur. Scimus enim in mechanicam incubuisse illos viros, quorum adhuc nomine sonant historiae, bibliothecae opera servant, dum superbit ipsis humanum genus. Fuit enim in hisce singulare lumen et acumen ingenii, fuit incredibilis quaedam ratiocinii vis, fuit quaedam praevertentis tempora mentis potentia. Quorum nomina ubi recitavero, victas mihi quisque, etsi dissentire cupiat, dabit manus; nemo enim par vel Petro Lombardo, vel Alberto Magno, vel Raimundo Lullio, vel Rogerio Baconio Minoritae, vel Thomae Aquinati tam facile invenietur, qui aliqua ex parte non hisce subesse iudicetur. Atqui scimus ex hisce quamplurimos, quasi ad recreandam animam, metaphysicis post inquisitionibus defessas plicantem alas, physicis operibus, quae potius portenta dicerem, dedisse libenter et mentem et manus, et admirabilia confecisse quae vel hactenus laudantur.

Ecquis enim nescit de automate illo, quo Albertus Magnus, quasi servo, utebatur, ut portam pulsantibus aperiret, et salvere iuberet? Quod quidem, ignarus rei Thomas Aquinas adolescentulus, dum ingreditur et salutatur, pavens evertit promisso brachio, propterea quod restat adhuc celebre illud Alberti dictum: « Viginti annorum opus confregisti, Thoma! »

(1) Cfr. num. sup.

Ut praeteream ceteros ne longior sim, Rogerium Baconem tantummodo memorabo, cuius in Opere minori iuxta finem quamplurima leguntur, quae nostra aetate apparuerunt, ac duae restant adhuc adinventiones, quae nondum satis coruscaverunt. Haec omnia vir ille insignis in Opere tertio explicabat, quod manu scriptum in bibliotheca Aracoelitana servabatur usque ad ultimos saeculi XVIII dies. Sed, Roma in potestatem et dominium Gallicae Reipublicae redacta, raptis, raptatisque insignibus monumentis ac divitiis, una cum columnis pretiosissimis illius aediculae, quam imperatrix Helena in templo excitaverat, Minoritis templo et sede eiectis, opus illud Baconianum disperiit, nec de columnis, nec de libro, prout nec de reliquis quae arte, materie, fama apud privatos et patricios praedicabantur, aliquid compertum est.

Haec fortassis extra causam huius elucubrationis et ordinis alicui videri possunt inscripta; at iste consideret nos ideo huc intulisse, ut opinioni nostrae sterneremus viam, qua suspicamur inter eos fuisse, qui primus egit de horis metiendis artificio machinae rotis confectae. Sive convoluta ex chalybe lamina et in pristinam nitente formam, sive ponderibus rotae maximae adhibitis, ut motus cieretur, quis primum usus fuerit, incertum; certum est horologii ex rotis primum artificem delitescere in tenebris; certum est saeculo XV et XVI, idest ante Galilaei aetatem horologia exstitisse, et Romae fuisse, quorum tutela et custodia, stipendio addito, honoris et auctoritatis causa vel patriciis credebatur, prout illud ex prospectu Aracoelitanae basilicae. Haec ex archiviis tum Capitolinis, tum publicis patent, et legisse memini; mirabar autem et frustra quaerebam quo argumento motus ille rotarum temperari posset absque « pendulo », quod a Galilaeo inventum dicunt, considerata lampade nutante semel mota, et arcus describente inaequales semper eodem tempore, ita ut a maximis ad minimos motus semper tempus idem intervallis praeesset. In hisce itaque tenebris dum versamur, non audaciae, sed temeritatis nota eum duco dignum, qui horologiorum rotis constantium voluerit auctorem indicare; idque eo magis quia tunc temporis, vel ea circum saecula fuere urbes et oppida, quae pretio quovis publica horologia non modo habere voluerunt, sed illa optarunt in aedificiis publicis ita affabre facta, ut simulacris agentibus horas indicarent, meridiem, horasque ceteras adventu imaginum decorarent, taliaque viderentur, quae vel futuris aetatibus admirationis causa essent. Nec ex hisce urbibus defuere, quae artifices pulcherrimae huius generis machinae oculis orbarent, ne aemulae urbes vel paribus, vel melioribus uterentur; quod quidem tum de Maceratensi horologio, tum de aliis narratur.

Eodem fere tempore, — sed rectius credo XV saeculo, — quum exploratum iamdiu esset eam esse chalybi vim, qua in pristinum rediret modum quaeque ex eo lamina, dextrorsum quamvis, vel sinistrorsum adacta, si libera relinqueretur, cuidem ex Genava helvetico, ut fertur, in mentem venit nova horologii constructio, quae tum perpendiculo, quod *pendolo* italice dicitur, tum perpetuo illo impetu rotarum careret. Hic enim taeniola exigua chalybis circumvoluta et credita circulo, cuius hastile duos tantummodo, certo angulo praeferret dentes, qui horizontali rota impares numero dentes habente immorderentur ita effecit, ut quum superior circuli, quem agitaculum dicemus, dens ageretur, mox alter inferior in dentem rotae incurreret, quam ita prohiberet quominus volveretur, cedente interea paullisper taeniola chalybis et mox virtute nativa revertente in contrarium. Quo factum est ut perpetuus isque isochronus, ut vocant, motus haberetur, cui, ne attritu contactuque rotarum consenesceret, validior ex chalybe taenia in ultima et praecipua theca virtutem suppeditabat, quum ex angusto cohibita liberare se conabatur. Cetera, quibus designarentur horae, ut in ceteris, indici, et indicibus, seu sagittis, seu cuspidibus tradebantur.

Mediocria primum horologia hoc artificio condita fuerunt, quae tamen in peris vestium abdi possent et circumferri; nec facile narratu est quanta horum cupiditate Europaei primores principesque flagraverint; et maximi emerunt supra quod credibile sit; concedo autem thecas, quibus machinulae claudebantur, non modo ex argento, sed ex auro factas, et summo magisterio caelatas, et adamantibus unionibusque distinctas. At mox exigua fieri ceperunt, eoque ventum est, ut vel in annulis continerentur, iisque machinatio adderetur quae horas cieret, sive tintinnabulo interius resonante, sive ave aliqua assurgente quae arcano artificio vocem emitteret iuxta numerum horarum de quo machina rogabatur. Et audivi traditum quod Romanus Princeps De Auria, si memini, regias ingressurus choreas in Anglia, tot aurea in vestimento horologia adamantibus corusca pulcherrimis ferebat, quot habere globulos debuisset, quibus vestes pectori haererent. Singulorum autem nodorum huiusmodi pretium quindecim libellarum inter et viginti millia iudicabatur. Haec abhinc saecula duo, neque horologio thecae ad nicotianum pulverem aureae et gemmatae carebant, quos dono reges, principesque viri iis dare solebant, quos munere dignos existimarent; neque horologio pectorales virorum aciculae, et mulierum caruerunt. Memini apud amicum meum Ioannem-Carolum Rossi me thecam auream tabaci pulveri condendo ferendoque addictam vidisse, quae regna Ludovicorum XIV, et XV in Gallia noverat, ita pulcherrime caelatam figuris, foliis, meandris, ita adamantibus versiculorem, ita picturis minusculis neque minus bellis ornatam, quas encausto dicunt, et graphice decoratam et affabre, ut ferme rei miraculum videretur; quod autem exspectationem vincebat horologium erat inclusum; nam, praeter horarum indices, nodum sub angulo ingeniose occultatum habebat, quem ubi tetigisses, operculum aureum faciei latioris suapte vi aperiebatur, atque inde psittacus hastulae insidens assurgebat, qui, salutans collo et capite circum videntes, cantiabat quasi tibia minima, (*minuetto* hunc Itali nominabant cantum); eoque absoluto, mox alia assurgebat tota simul avis, coculus, totidem voces illas « coců, coců » edens, quotae ab indicibus horae signabantur; quartam quamque singulam horarum

Ecquis vero eques, aut quo ex loco deducta primum historia?

Italica fabula est, eaque Germanico poemate longe antiquior, quae persimilem omnino eventum de milite quodam recinit, *Guerino Meschino* nomine notissimo. Hic tamen non in Veneris iuga, sed in Sibyllae cuiusdam ascendit: his obiter commutatis, eadem ad unguem de nostro ac de Germanico equite historia docet: montem voluptatum conscendit et ipse, angoribus animi victus linquit, Romam venit, sed repulsus rediit ad peccatum.

Vicissim autem fons prima totius rei atque abditum prorsus argumentum, e celticis, uti diximus, finibus repetendum, unde in Insubriam usque, Britannici Oceani nordico ex littore, invectum. Haec innuit plane Gastonius Paris, qui in Lutetiensi commentario *Revue de Paris* abhinc annos tres rem fusius pertractavit (1): num vero eius sententia, tot tantisque vetustatis nebulis circum fundentibus, concludenter probari valeat, nec ipse fortasse asseruerit. Indubium unum id manet, Tannhäuserii equitis fabulam Germanos suam fecisse caramque ita habuisse, ut suo tempore eam versibus Heine ipse vestierit et Wagnerius elegerit, ut suavissimis concentibus ditaret, et immortale equiti nomen, musicae prodigio, compararet.

I. ANTONELLI.

(1) Cfr. huius comm. [illegible] Martiis MDCCCXCVIII.

Est tempus quando nil, et est tempus quando aliquid est dicendum: nullum vero tempus est, in quo dicenda sint omnia.

S. HIERON. *De Disc. mon.*

DE AMERICANARUM RERUM OSTENTU

AD URBEM UROPOLIM

III.

De rebus ostentus minoribus.

CONSTAT sane, mentem humanam esse eam, quae, multis, et variis, et eximiis rebus inspectis atque indagatis, facile fatiscat requietemque deinde appetat. Quam ob causam Uropolitani ostentus creatores varia et blanda curaverunt palam collocanda, quae animum intermitterent non solum et recrearent, sed demulcerent etiam et percellerent atque necessariam menti praestarent quietem. Est igitur illa «media» quae dicitur via, eo constructa, ut spectatori non tam mentis, quam animi esset oblectamento.

Quum itaque, turri electrica relicta, viam hanc laeti et magno videndi studio ingressi simus, egregium illud intremus aedificium in quo — quis crederet? — itineris ad lunam, remotam illam terrae satellitem, faciendi occasio nobis et potestas praebetur. Ut primum admirandam conscendimus aëronavem, funes catenaeque, quibus navis erat obstricta, se solvere, crepitare, navis in aëra se tollere caeloque, effulgentibus et renitentibus stellis, velox appropinquare, dum terra, quasi sub nobis in dehiscento esset barathro, globulus esse videtur; in lunam denique advectare, ubi multa et sine dubio singularia atque visu mirabilia oculis obiiciuntur. Tota res tali tantaque arte est perfecta, ut id quod per speciem exhibetur, re videatur esse verum. Immane proinde portentum et immensae structurae opus «aërocyclum» nuncupatum, staterae iugo simillimum, admiramur. Ingens est et ferrea trabs, cuius media pars fulcro ferreo nixa, eo fabricata est, ut, quum alter trabis finis in aëre sit suspensus, alter terram sua vice contingat. Opus vero est tantum, ut, dum altera et extrema trabis pars terrae insidet, altera staterae ritu in aëre suspensa, 275 pedes a terra distet, ubi quanto tandem prospectu fruantur vectores, facile patet.

Sed ad illa inferorum descendamus loca, quae a Vergilio et Aligherio descripta in omnium ore feruntur. Ideoque aedificium, cui a tenebris et aurora nomen, sine mora ingredimur, necopinata et mortalibus invisa conspicaturi. Profecto, nescio quibus machinarum ambagibus huc illucque adducti, nunc in teterrimo tenebrarum cavo, ubi tristes nobis occurrunt manes, nunc ad horrendum Charontis illinc lacum, nunc in miserrimo isto poenarum suppliciorumque orco, electride interdiu fulgurante, attoniti immoramur. Negari non potest, quin haec machinarum structura adeo sit perfecta, ut frustra anquiras et quaesites quo nam modo omnia oculis obiiciantur miranda.

Porro via amoenissimis variarum nationum vicis et oppidulis est ornata; quippe modo inter Mexicanos et Cubanos, modo inter Latino-Americanos, nunc inter Afros et Iapones, nunc inter Venetos ipsos versari licet eorumque mores et consuetudines intueri. Esse igitur multa doctissimis viris digna satis elucet; esse tamen et multa non tam hominibus, quam bestiis digna, nemo pudicus neget, qui mediam hanc viam lustraverit.

Quae enim natura ipsa horret atque contexit, ea, ut cum voluptate aspici queant, in publi-

---

5]

COMMUNIA VITAE

Latinitati utile, recens, vaporitraha rapiente, [illegible]

Qui saepe archeologicae disciplinae causa [illegible] vias percurri, Valeriam, Flaminiam, A[illegible], [illegible], et germanas iis, loca peragrans per quae [illegible] fuerant, locorum nomen adiacentium a rusticis [illegible], in quibus aut rudera, aut obtrita tempore caementa aedificiorum videbam. Ita et multa reperii familiarum sepulcra, et vicorum, et [illegible] quae proxime exstabant. Saepe in his enumerandis nomen recurrebat idem, nempe *stazzo, stasio*, quod quidem voce editum etsi rustica, etsi plebeia, adamussim latinum illud «statio» reddebat. Neque abscondam a similitudine nominis me deceptum olim sperasse poetae clarissimi Statii, qui ferme Vergilius alter haberi potest, incidisse in sepulcrum. Sed frequentiores huiusmodi appellationes ab hac me sententia deiecerunt, nam sexcenta fuisse vati erecta sepulcra suasissent. Quum ergo loca scrutarer, apparebant murorum rudera, obtrita calcis, arenae, laterum, lapidumque fragmenta, et parietum ordines, quibus manifestum erat illic aere publico constituta fuisse inter se plus minusque similia aedificia, in quibus currus, carri, carpenta, vehicula et cetera impedimenta rotis devecta morarentur ad tempus. Atque hinc mihi reclusum fuit illud arcanum, quod saepe plures torsit hac illac archeologos, quibus impossibile fuerat explicare et conciliare simul pernicitatem in faciundis itineribus apud Romanos cum viarum angustiis, queis utebantur. Ecquid angustias dicam? Est in viis illis, prouti restant, visendus adhuc, duplex sulcus in immensis rupibus illis, quibus vias consternare solebant (Valeriam consulas prae ceteris); [illegible] (metr. 0,25) in saxo insecuntur. Hinc si [illegible] gravis, bobusque tardigradis [illegible], [illegible] sequens nec superare, [illegible] potuisset. [illegible] potestis fuisse ex hac mora [illegible] et in urbem, in quam undique [illegible] saeculis, confluebant! Erant [illegible] in via certo definito intervallo aedificia, quae «stationes» dicebantur, [illegible] custodes, et vigiles, et milites et equi et muliones, et baiulorum, [illegible], servorumque familiae, et cetera, quae necessaria sunt ad viandum, praesto erant quaerentibus; erant autem et a latere viae, per quas carri segniores, devii a praecipua semita et magna, abirent, quasi in refugium, morarenturque in spatio donec certa esset hora sarcinis decreta gravioribus, libera interea pateret expeditioribus via. Stationes autem huiusmodi inter X^m ac XII^m distare inter se milliarium singulas comperii. Mea itaque sententia sic existimo, ut aedificia huiusmodi sive urbana, sive, parcite verbo, vicana, sive penitus campestria sint, «stationes» et nunc appellentur. Decernite nunc vos, et quid vobis videatur ostendite.

Respondet Forfex: — Nullum recrementum in iis, quae tulisti atque exposuisti; quapropter et probo, et placent; quinimo, cum vox illa «statio» maioribus nostris in deliciis fuerit eadem significatione decora, et Romana civitate iamdiu donata, hanc amplector ac teneo.

— Placet, atque ita esto!, — prosequens Turo noster addit —; et quoniam alea iacta est, edamus nunc singulas aedificii huius partes, prouti quotidianis usibus singulae inserviunt.

— Nimis in longum res deduces, — Forfex ait, — si cuncta singulatim, nominatim, et quasi viritim persequi volueris, atque, uti fert iste (meque indicavit), qui nuper adversus ea, quae traduntur «ossiculatim» argute dixit, praesertim cum plura, immo plurima sint, quae communibus possint nominibus designari. Nam unaquaeque statio habet loca ubi custodes habitant, aulas habet scriptorias, aulas telegraphi, aulas in quibus, sarcinae, mercesque deponantur saltem ad tempus; quas si volueris «emporia» dicere, non abnuam, neque vetabo; habet domicilia inservientium loco, habet, quamquam id non omnibus, officinas lignarias, ferrarias, itemque hisce artibus fabros addictos, qui sub dio certe dormire una cum uxoribus liberisque non possunt; habet nobilius domicilium pro viro stationi praefecto, et rebus hominibusque stationi operam navantibus... —

Turo, qui avebat aliquid inserere, interrupit, et:

— Omnia dicenda sunt, — ait, — omnia, quae possumus et quae scimus; recensenda sunt igitur bivia, trivia, quadrivia, tesserarium...

— Ne ulterius procedas! — hic ego exclamo —; compesce remos; navis enim aut arat in Syrtibus, aut in Aras... —

Perculsus Turo: — Numquid ad altare appuli? Et quidem stationes sunt, quae parvum altare habeant, in Russis praecipue, immo et in ferroviis huius imperii memini legisse me carros esse ad morem templi instructos, in quibus altare et cetera sunt, quae sacris faciundis opportuna creduntur; idem quippe Deus viatorum est ac stantium, nec quis, quia viator est, a religionis debito solvitur. —

Turoni ego: — Minime appulisti ad altare; sed male intellexisti, quae allegorice de navi, recte de tuo eloquio dicebam, quum per bivia, quadrivia, tesseraria fortassis incaute vagaretur; nam

Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras.

Nunc vero, antequam de biviis et quadriviis sermo sit, tesserarium ac tesseras tuas istas propius et aspiciamus et perspiciamus.

(Ad proximum numerum).

H. DE VECCHI PIERALICE.

PER ORBEM

Barcinoniam prae ceteris urbibus inquietam reddunt novi semper tumultus, novae semper discordiae agitatae. Civilia bella in Catalauniensium mores venisse quodammodo quispiam credere potest, perarduumque fieri incolis illis annum sine caede transire. Sunt modo iuvenes, quos athenaeorum scholis operam dare oportet, primi iurgiorum rixarumque causa. Quorum factiones duae sunt, altera libertati studens, altera suae provinciae ab Iberico dominio vindicandae. Hinc igitur et inde ventum est ad manus: pugnantes ut cohiberent pedites equitesque supervenere, qui haud facile armis luctam sedarunt, iuvenesque parum cautos repulerunt ad suas domus.

Pariter et Cogollos in oppido, quod est apud Granatam urbem, irae inter oppidanos de curionibus sui municipii eligendis commotae, atque ita, ut cives interfecti, militesque sint vulnerati. Tribles, urbs in Auriensi provincia, haud dissimilia vidit; ibi enim ballistis, et lapidibus, et mucronibus pugnatum est.

⚜

Iberica tamen a Russicis facinoribus victa sunt; quorum per fines persequi fatale est ea conamina, quae pessimi quidam factiosi homines in perniciem suorum audent. Peristylium erat Odessa in urbe, cui Medela nomen, arte pulcherrima exstructum, tabulis, statuis picturisque muralibus ditissimum. Erant circum cauponae quidem insignes, quarum merces ad multa nummorum millia aestimabantur. Ecce autem in fundamenta nescio a quo scelesto homine ignis submittitur: ardet brevi excelsa moles, latus pereunt, cedunt musiva et signa, cauponae ruunt, merces consumitur, redacta in cineres omnia. Similia Petropolis ex finibus cito innotuere. Aedes sunt tironibus erudiendis, qui in classem Russicam cooptantur, eratque aula in aedibus ligneis referta naviculis scaphisque, quae parva effigie reddebant totius classis specimen, qualis quantaque esset demonstrantia. Modo — heic quoque latet criminis auctor, — igne in aulam iactato aut immisso, aedium pars misere deleta, naviumque exemplaria in pulverem dispersa sunt.

⚜

Nunc vero, quoniam navalia recolui, silere non licet novam iam in nordicum mare expeditionem Norvegis in littoribus comparari. Eam ipsa popularium legatorum comitia decreverunt, legisque ratio fuit, ut exploratorum suae gentis, qui hactenus per hyperboreas glacies morti occurrerunt, sedula opera corpora requirantur. *Frids'of* navis est hoc ad iter designata; quae iam instruitur vestibus, et cibis, et armis; nautasque habebit duodecim.

⚜

At dum Norvegi extremas glacies iterum iterumque peragrant, caerulas aëris vias aemulo studio Brasiliani aggrediuntur. Santos Dumont, audacem illum aeronautam, cuius conamina tandem vidimus haud inania cessisse, Severus quidam Augustus, orator populi notissimus, viginti per annos aëriae navigationi cum studuisset, sequitur. Qui quidem Lutetiam et ipse petiit, officinaeque Vaugirard in via constitutae aëream navem, quam ipse animo concepit, exstruendam commisit.

Neque Augustus ille aërostatica in disciplina haud quidem tirunculus censendus, qui iam Ianuariensi in urbe, aëream scapham conscendit a Bartholomaeo Gusmanio nuncupatam, et multos in aërem incursus iteravit.

Quinimmo in suae patriae legiferis comitiis auctor ipse rogationis fuit, qua constituetur premium quod Santos Dumont civi suo ob arreptum aëreae navigationis principatum solveretur. At vicissim, aemulatione virtutis incensus, novum exstruere globum sibi voluit, cuius forma longe diversa dicitur a globo, quo Santos Dumont usus est. Pinguior enim atque brevior navis simulque solutior, quippe quae nullis metallicis circulis aut loricis obstringatur. Rotae atque alae globi electride aguntur; ostiolum aptum ad aerem emittendum nullum est, sed externa vi aer qui superest eiicitur. Experimentum quod proxime agetur optatisne respondebit? Poteritne Augustus iter, quod sibi constituit, a via Vaugirard ad montem Martyrum feliciter explere?

Oh utinam volanti Daedalo concedantur iusta audaciae praemia! Properabit enim dies in quo nos omnes inflato globo sublati, humilibus his terris relictis, lunae montium auris levioribus, iisque spirabilibus magis fruamur!

Viator.

VARIA

Fulmina et arbores.

Fama et experientia exploratum est fulminis ignibus nonnullas arbores ita patere, ut non modo periculosum sit sub earum tegmine confugere, nimbosa saeviente procella, sed quaesitae morti propemodum simile, haud aliter ac si quis prudens et sciens in interitum rueret voluntarium. Primum inter has fatales et funestas arbores quercus locum tenet; nam sexcentas inter proximas arbores hanc unam fulmen percutiet, nullumque lauros et fagos attinget. Suo loco syllabum plantarum huiusmodi dabimus, ut ab hisce lectores nostri caveant, si necessitas, furiante nimbo, eos ad refugiendum compulerit. Physicus Vockert, causam rei altius inquirens, opinatus est hoc fieri ex quadam copia adipis, qua nonnullae prae aliis abundant, ex qua fit ut quae villosas frondes arbores habeant sint magis fulmini in deliciis, perque esa facilius demittendum in humum sese crodat. Hinc nullum, aut fere nullum lauris fulmen, nullum et fagis, magnoliis nullum. Quod ut probaret, electricae machinae diversa folia exposuit: irrecusabile iudicium de re tulit electrides.

Berolini animalium annua caedes ad esum.

Quae Germaniae princeps et caput urbs anno 1870 nongenta hominum millia numerabat, anno 1890 septem ac decem centena millia, anno 1900 vicies circiter centena millia numerat. Si eruditi cuiusdam viri sententiae assentiri volumus, ita Berolinum crescit quod prae ceteris Europae urbibus carne vescatur copiosissime, et praesertim suilla; sues enim quotannis 700,000 ibi occiduntur, dum Parisiis vix trecenta millia. Iterum ibi boum quinquaginta ac ducenta millia, vitulorum centum et quinquaginta millia, equorum optime saginatorum decem millia. Agnorum vero, ovium, vervecum, caprorum et caprarum pene infinitus est numerus, qui pullis cuiusvis generis et venaticis volucribus et quadrupedibus additus pene conficit

ingentis caedis acervos.

O si de pietate hominum animalia iudicium ferrent!

Femineum Imperium.

Ambitu Russae dominationis includitur hoc singulare mulierum imperium, cui ex regione nomen est *Besjuko Vschischina*. Septem habet vicos, qui, feminis gerentibus omnia quae ad rempublicam sunt, administrantur. Septem sunt igitur, singula per oppidum, feminae principes, quibus municipii magistratus est, et «syndicae» appellantur singulae; quae extra numerum earum est et septem praeest *Saschka* nuncupatur, nempe *Caucasi pugio*; ita enim interpretantur. Quot igitur ibi magistratus, quot officia municipii, nempe pedanei iudices, epistolarum distributores, oratores, custodes, vigiles, a secretis, cancellarii, cursores, tabellarii, nuncii, accensi, quot scis totidem pone omnes, in palla et armillis et inaure sunt. Praestaret, mehercule, illuc ire visum homines domi quiescentes, coquinis, crinibus pectendis, assuendis pannis, linteis laneisque lavandis deditos, verrentes domum, fugantes araneas, pullos nutrientes, ac de filiis gallinarum habentes curam sollicitos!

Batavica horologia.

Hollandia novum quid in horologiis induxit, quae publico ex turribus, frontibusque aedificiorum prostant. Unaquaeque hora machinam habet sibi propriam; et opportuno momento non tot pulsantur ictus quot horae respondeant, sed per disposita ritu musicali campana aera malleorum oberrat percussio, qua theatralis cantio, vel militaris concentus editur. Hinc nova responsionum species: — Quota hora est? — Musica militaris! — Quota hora est? — Melos «Normae». — Quota hora est? — Longobardorum cruce signatorum chorus! — Et sic de ceteris. Quid vobis de re videtur? Mihi..... Cras dicam.

Ioci.

Uxoris litigaturae prudentia.

Carmosilla, publici de ferendis legibus oratoris uxor, quidquid diaria de marito scriberent «fanda atque infanda relatu», colligebat, conservabat, volumini ad rem constituto inserebat. Amica Fannia facientem cum vidisset, rei causam rogavit. Tum Carmosilla: — Hisce optime utor; nam quoties avarus hic me narrat et culpatur ob luxum, soluturus mercatori, sutrici, aurifici pecuniam, omnia vituperia haec, quae memoriae mando, in caput sordidi viri coniicio ab alpha ad omega. Victus ille improperiis tenaces expandit manus, atque optata ego fruor pecunia.

P. d. V.

LIBRI RECENS DONO ACCEPTI

Ministero della Pubblica Istruzione. **L'amministrazione delle antichità e belle arti in Italia** (Gennaio 1900–Giugno 1901). — Romae, ex off. Cecchini, 1901.

Le Favole di Fedro con commento e vocabolario del Dr Ermenegildo De Michele, Professore nel R. Ginnasio di Campobasso. — Neapoli, ex off. Michaelis D'Auria, 1902.

Luigi Castro Crimi. **Il "Tempus actionis perfectae„ in Latino.** Breve trattazione storica e comparativa di un Capitolo della «Scienza del Linguaggio» con due appendici. — Caltanisii ex off. Fr. Arnone, 1900.

Dr Tranquillo Corbetta. **Tavole pratiche di declinazione e coniugazione greca.** — Mediolani, ex off. Bernardoni, C. Rebeschini et Soc., 1901.

O. P. Alais. **Diálogos filosóficos** (Recuerdos de estudiante) con una carta prólogo de D. Rafael Fragueiro. — Lutetiae Parisiorum edid. Fr. Garnier, 1901.

I costumi romani nelle Satire di Giovenale. Commento storico-filosofico del Prof. Antonio Codara. Papiae, ex off. Marelli, 1901.

partem psittacus, quasi increpitans, indicabat. Isaac Soret, helveticus genere, ut aiunt, egregia super omnes horologia haec portatilia confecit, iuxta horas et sciscitantis lubitum tinnientia, quae ita sunt, ut hactenus duobus et ultra a saeculis absque vitio perdurent. Nostro tempore, aemulatione quadam inter civitates excitata, tum lucro suadente, tum machinis singula horologiorum membra facientibus, quae olim humana manus tantum dolabat, limabat, aptabat, parvi venduntur; quamvis nonnulla ea sint, quae magno pecuniae pondo venalia prostent, tum optime perfecta machina, tum thecis aureis, gemmatis, caelatis.

Lectorum horologia hortabor verbis suavissimi epigrammatis illius, quod vetus poetria Paulina Massimi e Talleacotio ita claudebat:

Proh! quae tot numeras horas, o machina, praebe,
Qua miserae liceat sorte iuvante frui! (1)

G. P.

ANNALES

Athenienses tumultus — Columbianum bellum — Chilenae atque Argentinae aemulationes — Transvaaliana.

Athenis ad Iovis Olympici columnas viginti millia civium comitia habita sunt, ut de sacris Evangeliis ex graeco antiquo sermone in recentiorem convertendis negotia agitarentur. Usus enim huiusmodi a nullo homine antea inceptus, cum recens quibusdam ab interpretibus esset susceptus sacrilegii speciem praeseferre Graecis civibus visus est. Itaque post multa et varia disputata, statutum denique est ut Episcoporum conventus interpretes illos censura notaret; mox e comitiis in pompam versa turba urbis vias transmeavit, ac tumultu excitato in eos qui sibi adversarentur vim adhibuit. Diariorum inde *Akropolis* atque *Asty* sedes a militibus defenduntur; iuvenes athenaeum militari ritu occupant, quos et cives multi cum armis convenere. Ortis per vias proeliis ipse vigilum praefectus vulneratur; Procopius Oeconimidis metropolita, urbanarum cohortium tribunus, suo se munere abdicat; Vassos, utriusque militiae praefectus, copiarum omnium imperator adlectus, ut rempublicam defendat caveatque ne maiora detrimenta capiat, hoc praesertim tempore cum rerum civilium rationes in Graecia omnium concordiam expostulant.

*

In Columbia, Americana republica, cuius litora diu, quamvis arte Europaeis gentibus occultata, seditio tenet, res ad meliora converti haud videntur.

Dum enim Colon, urbem Columbiae caput, in quiete morari affirmant, et negotia facile agitari, nec advenas, nec cives ab ullo homine petitos, non tamen a bello abstinetur; dum perduellium captivi liberantur, ipsi vicissim Colon ex urbe ad Cascadas moenia viae ferreae stationes omnes occupant, eosque in reipublicae milites, Panama et Cascadas ipsamque Colon urbem occupant. Implicitus sane nodus atque paene Gordianus et insolubilis! Quamquam videtur iam aliquis adventare Alexander, qui nexum hunc rigidum gladii ictu dividat. Americana classis advenit, eaque ab ipso Herron, columbiano apud Foederatas nordicas civitates legato, expetita; advenit quidem ea specie, ut Panama oppidum fretumque tueatur, iterque navibus et commerciis liberum servet. Reipublicae enim magistratus, etsi Panama fretum urbesque muniverint, timent tamen ne valeant iam perduellium armis obsistere. Sed timent ex se quoque Galli; timent, si res perduret, ne media omni America Foederatae civitates sint potiturae, et suas quas in eadem colonias habent, direptas cito videant; itaque navem ex sua classe iusserunt in portu stare, quae aemulos in officio contineant.

*

Instant similia e Chilenis atque Argentinis finibus, ob Alpium iuga nonnulla, quae hinc illi, inde isti, sui iuris asserunt. Praesidiis Argentini munierunt locum, cui nomen « Ultima spes »; contra Chileni legati aperte declararunt suos ab armis parandis non recessuros, quoadusque illi « ultimam spem » non relinquant. Quid inde? An Argentini... hanc spem abiicient?

*

Interea pergit sibi constans atque cruentum saepe Transvaalianum bellum. Anglorum, qui e Blaw Krantz loco discedebant, in extremum agmen impetum facientes Boeri, Steijn doctore atque De Wet imperantibus, pecudes, quas illi abigebant, diripuere. Quatuor per horas pugnatum: anglorumque inter optiones Radziwil, alter a centurione, obiit, Wilson autem tribunus ex equo deiectus est. Ceterum Elliot, Anglorum centurio, Boerorum cohortem Macelear in locis adortus est et disperait; victoriam vero ipso vitae pretio emit.

Neque est tacendum Boeros provocationem contra hostes suos apud Hagensem coetum ad pacem tutandam constitutum, interposuisse. Frustra tamen. Magistratus enim illi supremi, post delibatam vix Boerorum petitionem, sui fori suaeque iurisdictionis non esse hanc causam responderunt: necesse esse ut altera quoque pars libenter ac sponte iudicia expeteret; cum vero repugnet, iamque armis suam fortunam omnem commiserit, ad quid sententiam dicere?

Armis igitur atque virtuti suprema fata decernenda manent.

POPLICOLA.

PUBLICI PER ORBEM COETUS

LEGIBUS FERENDIS

In **Bulgaria** regia oratione sessiones resumptae: de amicitia praesertim cum Russis atque de grato animo in eos habendo hortationes a principe iteratae.

In **Chilena republica** de controversiis atque discordiis quae forte insurgant Brasilienses inter atque Chilenos pactio coram populi oratoribus coramque senatu approbata, ut selectorum iudicum arbitrio remittantur.

In **Gallia** solemnis habita disceptatio coram populi legatis, qui acerrime locuti sunt contra Anglos primum, deinde contra Turcas, exquirentes a summis rerum administris ut firmo animo Gallica iura vindicentur, atque Christifidelium tutamen Gallis concreditum exerceatur. Disceptationis finis fuit suffragium late favorabile erga ipsos administros a comitiis latum. De Sinensis belli expensis aere alieno novissime ineundo sustinendis deinde actum est. De detrimentis Fidei praeconibus sarciendis dubitatum; at ipse administrorum praeses fusa oratione ius Gallis antiquitus adscitum asseruit, sacras ad exteros missiones tuendi, fovendi, publico sumptu servandi.

In **Graecia** de seditionibus, supra, *in Annalibus*, a nobis enarratis, acriter in legatorum popularium aula disputatum est. Qui contra administros sunt, eos vel inter sicarios accusarunt; inde conventum intermitti oportuit, et administrorum collegium suum munus dimisit.

In **Hungaria** Franciscus Iosephus imperator et rex locutus est aditiali in sessione coram comitiis. Dixit de foedere innovando, quo Austri et Hungari iunguntur, de vectigali lege statuenda, de pecuniaria re maxime curanda; denique de pace feliciter hactenus servata atque in posterum tutanda.

In **Iberia** lex coram populi oratoribus lata de argenteis nummis non ultra cudendis.

SCRIBA.

AENIGMATA

I.

Prima diu *vox* pervasit mare tempore prisco;
Altera discindit, quos bene iunxit amor.
Particulam *vox tota* notat terrae benedictae,
Omnis quae mundi clara magistra fuit.

II.

Lilia *prima* peralba serit per lutea prata;
Altera sed pratis volvitur in luteis.
Totaque vox, similis rivo per prata fluenti,
Mentem delectat, murmurat atque sonat.

O. SCHULTZE.

Ex sociis, qui utriusque aenigmatis interpretationem ad commentarii moderatorem miserint intra duos menses, unus, sortitus, gratis accipiet PETRI ANGELINI opus, cui titulus:

DE POETIS ET NUMERIS LATINIS.

Aenigmata an. IV, n. XIX proposita his respondent:

1) Rex, Sex, Xerses — 2) Is-sus.

Ea rite soluta miserunt:

Th. Vignas Sch. Piar.; Caiet. Destro; Quint. Mirti della Valle; Ant. Lassota, *Roma*. — D. Le Provost, *Briocen*. — Guil. Schenz, *Ratisbona*. — Valentinus ab Aletrio, *Tusculo*. — Eug. Sosio, *Bormio*. — Car. Stegmüller, *Sabaria*. — A. Mesek, *Travnik*. — Alb. Sesia, *Vercellis*. — Ios. Walter, *Varsavia*. — Fr. Altobelli S. I., *Neapoli*. — Herm. Gini, *Taurinis aquis*. — Ioan. Cantono Ceva marchio, *Ronco ad Bugellam*. — Princ. Gordon, *Mancunio*. — St Figielski, *Rypino*. — Elis. Lancher, *Corduba*. — E R. Massey, *Bicester in Anglia*. — Ad. Huza, *Grybovio*. — Collegium Sch. Piar. *Stellae*. — Am. Robert, *Marieville* — Ad. Skrzypkowski, *Swinice*. — I. Szymaitis, *Opitoloki*. — Fr. Sallarés Sch. Piar. *Sabadello*. — Alex P. Gest, *Lambertville*. — C. Sokolowski, *Petropoli*. — I. Walter, *Neo Eboraco*. — Ioan. Sobczynski, *Kalisk*. — E. Burg, *Argentorato*. — L. De Rubeis, *Igusio*. — Alois. Zaforteza; Mich. Vidal, *Palma*. — P. G. Z., *Modoetia*. — F. Arnori, *Mediolano*. — Cam. Straschill, *Villaco*. — Petr. Garrone, *Pezzana ad Vercellas*. — Ant. Urbina et Ortis, *Morelia*. — V. Cariolato, *Vicentia*.

Sortitus est praemium

E. R. MASSEY,

ad quem missum est opus, cui titulus:

PETRI ANGELINI
LOLLIUS
SIVE
DE PROVECTA LATINITATE.

Errata corrige. — In primo superiorum aenigmatum versu lege " Tota „ non " Toto „; in postremo autem " praeeant „ non " pereant „.

(1) Italice: *O di tante che t'escono dal seno,*
Macchinetta gentile, un'ora sola
Segna, un'ora per me felice almeno!

Sponsor: IOANNES BAPTISTA CIAMPI, iurisperitus.

ROMAE — Ex officina *Pacis* Phil. Cuggiani.